

ERFGOED

KIM DESCHEEMAEKER

NEGENTIENDE-EEUWS TONEELARCHIEF ALS BRON IN HET ONDERZOEK NAAR DE VLAAMSE BEWEGING: HET LETTER- EN TONEELKUNDIG GEZELSCHAP VOOR TAAL EN VRIJHEID

Bij de ontluikende Vlaamse bewustwording speelde literatuur een belangrijke rol. De negentiende-eeuwse literatuur stelde zich in dienst van een nationale en culturele ontvoeringsstrijd. Vlaamse letterkundigen schaalden zich achter de Vlaamse beweging door hun werk in het teken te stellen van een Vlaams-nationaal engagement en een opvoedkundige taak. Toneelliteratuur droeg ook bij aan de emancipatie van de Vlamingen doordat ze een breed publiek kon bereiken.¹ Archief van toneelverenigingen is echter nog nauwelijks gebruikt binnen het onderzoek naar de Vlaamse beweging vóór de Eerste Wereldoorlog. Aan de hand van het archief van

^ Houten bord met het embleem van VTV. Aangeboden "aan onze voorzitter Alfred Kelders, 1889-1947". [Liberaal Archief]

¹ F. Peeters, *Toneel*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 3083; W. Gobbers, *Theoretische en methodologische kanttekeningen bij een geschiedenis van de negentiende-eeuwse Vlaamse letterkunde*, in: A. Deprez (ed.), *De problematiek van de geschiedschrijving van de 19de-eeuwse Nederlandstalige literatuur*, Gent, 1985, pp. 271, 273.

het Letter- en Toneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid schetsen we in deze bijdrage de onderzoeksmogelijkheden van negentiende-eeuws toneelarchief.

HET LETTER- EN TONEELKUNDIG GEZELSHAP VOOR TAAL EN VRIJHEID

Nadat enkele Vlaamsgezinde liberale vrienden tijdens avondlijke gesprekken in café Concordia tot het besluit waren gekomen dat hier een noodzaak toe bestond, werd in december 1871 in Aalst de toneelvereniging Voor Taal en Vrijheid (VTV) opgericht. Dat zij Vlaamsgezind waren, wordt letterlijk zo vermeld in het verslag van de eerste vergadering en blijkt ook uit het “vaderlandsch” lied dat zij lieten componeren voor hun vereniging. In dit lied wordt de link gelegd met de strijd voor gelijke rechten voor het Frans en Nederlands in België.² De strijd voor de erkenning van het Vlaams stond voor de initiatiefnemers gelijk met een strijd voor vrijheid en beschaving.³

2 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. “Vaderlandsch lied van het Letter- en Tooneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid”, s.d.

3 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. Banneville, E. Michels & G. De

∨ Vaderlands lied van VTV. Tekst van Eduard Michels en muziek van Honoré Steppe, ca. 1871-1881. [Liberaal Archief]

VOOR TAAL EN VRIJHEID.

Vaderlandsch lied van het Letter- en Tooneelkundig gezelschap, onder kenspreuk: VOOR TAAL EN VRIJHEID, te Aalst.

Woorden van Ed. Michels. Muziek van Hon. Steppe.

met kracht. *ff* Vri-aa, si-aa, vrijheid en taal!

Elk zijn recht ten oia-ming en waal, elk zijn recht ten oia-ming en waal. *tr. kamp.* taal en vrijheid is de leuzo, zoo by oia-ming als by Geno, taal en vrijheid is het woord dat men al te kan ten boort. 't is het slydjoord oia out. sla-ming 't is het waort woord der beschaving Van het noorden tot het zuid, klu kan oia-ming o-oor-luid, aan het noorden tot het zuid, klu kan oia-ming o-oor-luid.

2.

Zoo klinkt 't liedje dat ik zing,
't is de leuze die ik bring;
't is het waortwoord dat ik oer,
't is het slydjoord dat ik zover,
Zoo by mannen als by vrouwen,
In de rijke Wondergaouwen,
Blyf ik immer 't woord gekrouen,
Wat de toekomst ook outrouen: } bis
Viva, Viva, oia.

3.

Fransch is zeker eene taal,
Pleinsch, hebt in woordenpraal,
Duitsch ~~is zeker~~ 't klinkt gemoed,
Dante's sproeke 't zangrijg roet; -
Maansche klanken die wij minnen,
't zing nu macht op hart en minnen,
Van het wijze Noordlands kind,
Wat zijn vaderland kint: } bis
Viva, Viva, oia.

Het bestuur leek de maatschappelijke nood aan dergelijk gezelschap in Aalst goed in te schatten: bij de stichting meldden zich meteen veertig leden.⁴ Het ledenbestand groeide bovendien snel aan tot meer dan driehonderd.⁵ Deze leden kunnen onderverdeeld worden in drie groepen, namelijk werkende, briefwisselende en ereleden. De eersten verzorgden de toneelopvoeringen en voordrachten. Via de briefwisselende leden werden de banden met de bredere kunstminnende en letterkundige milieus onderhouden. De ereleden tot slot betaalden een hogere jaarlijkse bijdrage dan de andere leden en konden zo de meeste voorstellingen van het gezelschap gratis bijwonen.

De eerste directeur en medeoprichter van de vereniging was ambtenaar bij het kadaster Eduard Michels. Op 26 december 1871 werd het bestuur onder zijn voorzitterschap ingesteld. In principe werd het bestuur elke drie jaar vernieuwd. Maar Michels werd steeds met duidelijke voorkeur herkozen. Door novellen en gedichten te publiceren in verschillende periodieken onderhield hij contacten met de letterkundige wereld. Zo kon hij Paul Fredericq, historicus en hoogleraar aan de rijksuniversiteit Luik, tot zijn vrienden rekenen. In 1881 overleed Michels onverwachts.⁶ Hij werd opgevolgd door de ondervoorzitter, majoor van de Burgerwacht en wijnkoopman Ferdinand Lefebvre, die op zijn beurt tot aan zijn overlijden in 1892 voorzitter zou blijven. Daarna werd ondervoorzitter Emile Franckx tot voorzitter gekozen.⁷ Verschillende van zijn toneelbewerkingen waren al door VTV op de planken gebracht. Zijn voorzitterschap was echter van korte duur aangezien hij zich niet door de leden gesteund voelde. Hij werd opgevolgd door Cornelius Van Branteghem.⁸

In de tweede helft van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw werden heel wat culturele verenigingen en genootschappen opgericht. De burgerlijke cultuur vormde de drijvende kracht achter deze rijke sociabiliteit. De verenigingen die het leven zagen, ontstonden binnen een verzuild kader. Zo kan VTV beschouwd worden als een liberaal gezelschap: het gezelschap onderhield nauwe contacten met andere libe-

---

Stobbeleire, Notulen van de vergadering, 12 december 1871; Liberaal Archief, Archief VTV, 4.1: Briefwisseling 1871/1872. E. Michels, "Redevoering uitgesproken door den heer Eduard Michels voorzitter van het Letter- en Tooneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid te Aalst ter gelegenheid der eerste tooneelvertooning ten schouwburge der stad op 4 februari 1872", 1872.

4 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. E. Michels & Banneville, Notulen van de vergadering, 29 december 1871.

5 Liberaal Archief, Archief VTV, 4.12: Briefwisseling 1882/1883. F. Lefebvre, "Letter- en Tooneelkundig Gezelschap: 'Voor Taal en Vrijheid' te Aalst. Redevoering uitgesproken door den heer Voorzitter Ferdinand Lefebvre ter gelegenheid der 50ste opvoering den 28 Januari 1883", 1883.

6 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. Banneville, "Dringende vergadering van het Bestier", 28 juli 1881; Liberaal Archief, Archief VTV, 2.2: Verslagboek 1881-1920. F. Lefebvre & Banneville, "Algemeene Jaarlijksche Vergadering", 26 september 1881.

7 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.2: Verslagboek 1881-1920. E. Franckx aan mevrouw Lefebvre, 2 juli 1892; Liberaal Archief, Archief VTV, 2.2: Verslagboek 1881-1920. E. Franckx & Banneville, "Algemene vergadering", 6 augustus 1892.

8 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.2: Verslagboek 1881-1920. E. Franckx aan M. De Bruyn, 17 januari 1893; Liberaal Archief, Archief VTV, 2.2: Verslagboek 1881-1920. Banneville, "Algemene vergadering", 26 juni 1893.

rale verenigen in Aalst en stelde de vrijheid van denken centraal. Bovendien sloot het bestuur zich in 1890 aan bij de Bond van de Liberale Maatschappijen van Aalst.⁹

Negentiende-eeuwse organisaties en genootschappen hadden in veel gevallen volksverheffing tot doel. Toneelliteratuur gold als geprivilegieerd medium om aan volksverlichting en -beschaving te doen.¹⁰ In de statuten van VTV werden de doelstellingen van het gezelschap als volgt verwoord: "het aanmoedigen en beoefenen der Nederlandsche taal en letteren, tooneel en dichtkunde en verders alles wat tot de beschaving en veredeling van den geest kan bijdragen."¹¹ Om dit doel te bereiken, bestond het genootschap uit twee afdelingen, namelijk een toneelkundige en een letterkundige afdeling. De toneelkundige afdeling hield zich bezig met de toneelopvoeringen en was veruit het meest zichtbaar in de werking. De letterkundige afdeling organiseerde lezingen op de ledenvergaderingen om de algemene letterkundige cultuur binnen de vereniging te bevorderen; in tegenstelling tot de toneelopvoeringen, voor een breed publiek bedoeld, waren ze enkel op de eigen leden gericht. Daarnaast deed men een beroep op gastsprekers om een letterkundig onderwerp uit de doeken te doen. Al snel was er weinig animo onder de leden om zelf lezingen te geven en raakte dit aspect van de werking verwaarloosd.

Op 4 februari 1872 vond de eerste toneelvoorstelling plaats in de stadsschouwburg van Aalst. Vanaf dan zou VTV jaarlijks vier à vijf vertoningen organiseren, meestal in de stadsschouwburg. Van deze vertoningen zijn nagenoeg alle programma's bewaard ge-

< Aankondiging van de vertoning door VTV op zondag 20 februari 1876 met toneelstukken van Hippoliet Van Peene en Eduard Blaes. [Liberaal Archief]

9 Liberaal Archief, Archief VTV, 4.1: Briefwisseling 1871/1872. E. Michels, "Redevoering [...]", 1872; Liberaal Archief, Archief VTV, 4.16: Briefwisseling 1889/1890. Gustave Leveau aan de voorzitter van VTV, 19 mei 1890.

10 J. Vlasselaers, *Literair bewustzijn in Vlaanderen, 1840-1893: een codereconstructie*, Leuven, 1985, p. 135.

11 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. Banneville, E. Michels & G. De Stobbeire, Notulen van de vergadering, 12 december 1871.

1876

TOONEEL-EN LETTERKUNDIG GEZELSCAP:
VOOR TAAL EN VRIJHEID, TE AALST.

VERTOONING
te geven op Stadsschouwburg
DEN ZONDAG 20 FEBRUARI 1876,
met de medewerking van Mouvouwen BATAILLE en VAN GEURICHTEN.

KEIZER KAREL EN DE BERCHEMSCHE BOER.
Blijspel in twee bedrijven door H. VAN PEENE.

PERSONEN:

✓ Karel de Vijfde, gezegd Keizer Karel *de Vervand* Maria, *gouvernante der Nederlanden*
✓ Pieter Van der Beeken, *landbouwer, zoon van* 's keizers zuster, *Mrs. Van Gheuck*
✓ Lysje, *zijne dochter. Mrs. Bataille* 'Een hofbediende. *M. Lemaire*
✓ Frans, *zijn knecht. Baertmynlen* 'Twee onbekende. *Calsaras Bataille*

Het stuk speelt in 1540, het eerste bedrijf in de hoeve van Pieter Van der Beeken en het tweede in het Hof te Brussel.

SISKA VAN ROOSEMAEL,
Blijspel in twee bedrijven door H. VAN PEENE.

PERSONEN:

✓ Jan Van Roosemael, *kruidentier, Baryens* 'Doktor Polkrans. *Mrs. Franck*
✓ Therese, *zijne vrouw. Mrs. Bataille* 'Pieter, *kruidentiers knecht. Van Mynlen*
✓ Siska, *zijne dochter. Mrs. Van Gheuck*

Het stuk speelt te Antwerpen in 1844.

DE BOERENVRIJAGIE.
Zangspel in een bedrijf door P. THIERS, muziek van EDUARD BLAES.

ROLVERDEELING:

✓ Rodolphe. *M. Lemaire* 'Jan-Tieste. *Van Mynlen*
✓ Clara, *boerenmeid, Mrs. Van Gheuck* 'Gendarm. *Bataille*
✓ Rika. *Mrs. Bataille* 'Gendarmen. *Bataille en Gheuck*

ORDE DER VERTOONING. 1° Siska van Roosemael; 2° De Boeren-vrijagie, en 3° Keizer Karel.

PRIJZEN DER PLAATSEN:
Beneden plaatsen 2 fr.; Gaanderij 1 fr.; Tweede plaats 50 centimen.
Opening des barrets om 5 ure; stipt op het Tooneel ten 5 1/2 ure.

Gehurende de tusschenbedrijven zal het orkest de volgende stukken uitvoeren:

1. DON JUAN.	3. LE VOYAGE EN CHINE.
2. HAYDÉE.	4. LE PIÈTE ET LE PAYSAN.

Eer zijne goe voorbeholdene plaatsen.

De inganghaarten der heeren Leden welke strengelijk aan het Bureau zullen vereischt worden, zijn persoonlijk en geen allocatijk het voorrecht eene Dame tot het huisgezin behoorende, de vertooning kosteloos bijteconen.

— Aalst, boek- en steendrukkerij van G. DE VOS. —

bleven met o.m. de titel van de toneelstukken en de respectievelijke auteur. Steevast staat hierbij genoteerd wie welke rol op zich nam. In de verslagboeken valt bovendien terug te vinden hoeveel de vertoningen telkens opbrachten. In de negentiende eeuw was Hippoliet Van Peene bij voorsprong de meest geliefde auteur, maar ook werk van andere auteurs werd gespeeld. Namen als Jan Roeland, Felix Vande Sande, Domien Sleenckx, Napoleon Destanberg en Nestor De Tière komen meermaals voor. Bij uitzondering bracht men een bewerking door een eigen lid op de planken. Af en toe verzorgde de toneelvereniging een uitstap naar een voorstelling door een andere kring of werd een ander gezelschap uitgenodigd om een gastvoorstelling op te voeren.

Van bij aanvang zette het toneelgezelschap sterk in op de uitbouw van een toneelbibliotheek. Via verschillende kanalen zoals schenkingen en aankopen kwamen werken binnen bij VTV. Onder meer het Willemsfonds voorzag het gezelschap van boeken. Vanuit de werking van VTV vormden toneelstukken uiteraard de hoofdmoot. Maar ook andere letterkundige werken en meer algemene boeken over geschiedenis en literatuur vonden hun weg naar de bibliotheek. Het gezelschap abonneerde zich daarnaast op een aantal periodieken om op de hoogte te blijven van het reilen en zeilen binnen de bredere letterkundige wereld. De boeken konden door de leden ontleend worden voor studie.

VTV was nauw betrokken bij de Vlaamse beweging. Dat blijkt onder meer uit de verschillende activiteiten die het gezelschap ontplooidde. Zo werden bijvoorbeeld enkele tenoren uit de Vlaamse letterkunde uitgenodigd, zoals leraar en journalist Julius Sabbe en de dichter Emanuel Hiel.¹² Daarenboven nam de vereniging deel aan nationale acties gericht op de promotie van de Vlaamse taal, en tegen het Franstalig Belgische bestuur. Een delegatie van VTV was onder meer aanwezig op de landdag van 29 juni 1872 om te beraadslagen over *“de verhouding der Vlamingen in onzen toestand”*. Uit het standpunt dat de vereniging formuleerde, blijkt haar overtuiging dat de Vlaamse strijd een culturele strijd was. Door middel van haar Nederlandstalige toneelopvoeringen wilde VTV de cultuuremancipatie bevorderen.¹³ Het gezelschap wilde zich toen echter niet expliciet politiek binden.¹⁴ Als deel van de Vlaamsgezinde toneelwereld was VTV verder aanwezig op activiteiten zoals de Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen, een bijeenkomst ter ere van Hendrik Conscience te Brussel in 1881, een stoet van het Van Crombrughe's genootschap¹⁵ te Gent in 1882 en de onthulling van een standbeeld van Hendrik Conscience te Antwerpen in 1883. Op 19 november 1881 nam de vereni-

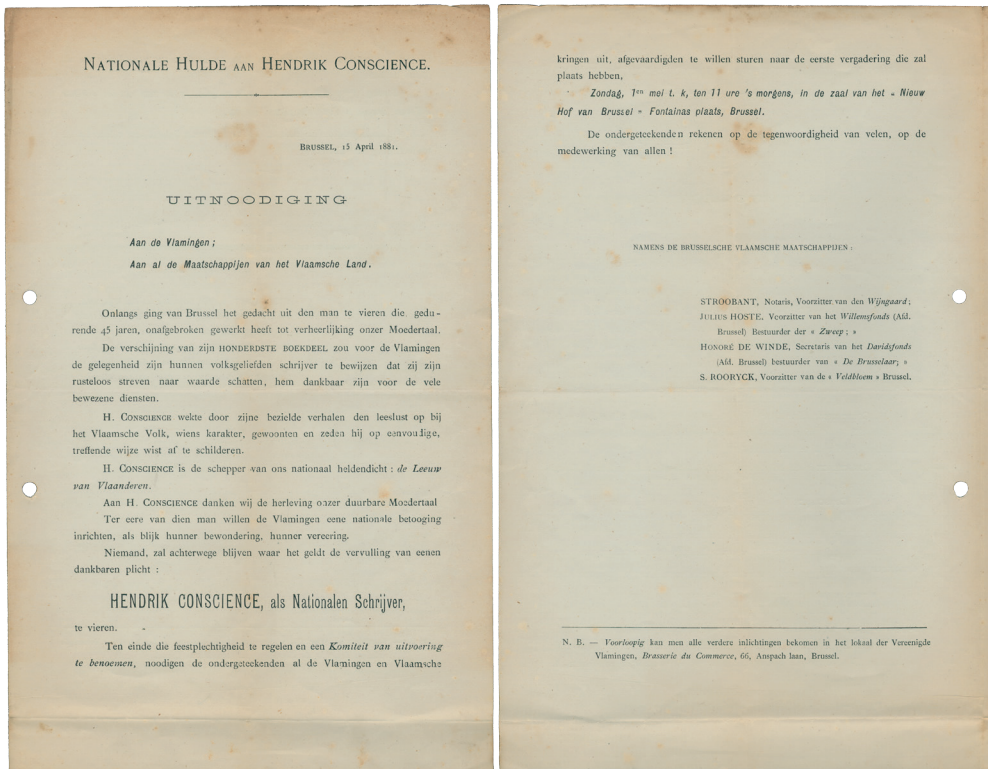
---

12 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. E. Michels & Banneville, Verslag van de voordracht, 23 november 1873; Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. Aankondiging concerto en voordracht, 28 april 1878.

13 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. E. Michels & Banneville, “22^e lezing”, 27 augustus 1872.

14 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. E. Michels & Banneville, “Algemene vergadering des gezelschaps”, 15 juni 1873.

15 Het archief van het Van Crombrughe's Genootschap (1857-2005) bevindt zich ook in het Liberaal Archief.

^ Uitnodiging ontvangen door VTV aangaande de Nationale Hulde aan Hendrik Conscience op zondag 1 mei 1881. [Liberaal Archief]

ging bovendien deel aan een feestmaal aangeboden door Vlaamsgezinden aan de flamingant en liberaal Julius Hoste, die naast toneelauteur ook de oprichter en voorzitter van de Brusselse afdeling van het Willemsfonds¹⁶ was.

Ook in de twintigste eeuw zou VTV nog lang actief blijven. In het interbellum beleefde het gezelschap zijn hoogtepunt toen het de overwinning behaalde op het Eerste Landjuweel (1922/23). Het Landjuweel was een laatmiddeleeuwse en vroegmoderne toneelwedstrijd die in 1922 opnieuw werd ingesteld als prestigieuze onderscheiding voor een Vlaams amateurtoneelgezelschap. In de jaren 1980 en 1990 viel de werking van de toneelvereniging VTV langzaam stil, ondanks verscheidene pogingen om het gezelschap te doen heropleven.¹⁷

16 De archieven van het Willemsfonds en van het Willemsfonds afdeling Brussel en voorsteden zijn eveneens te raadplegen in het Liberaal Archief.

17 Letter- en Toneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid (Aalst, 1871-...). Inventaris van het archief (1871-1985), Gent, 2005, p. 4.

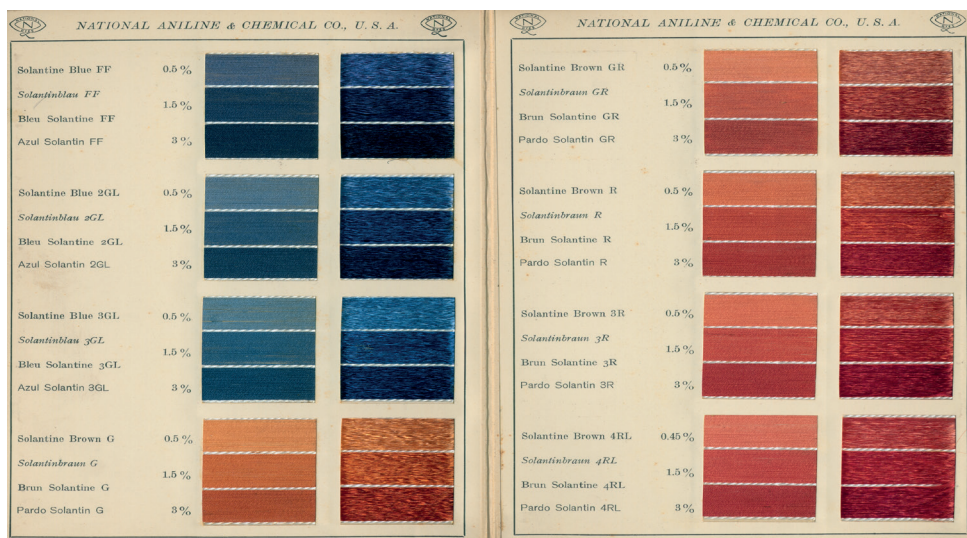
HET ARCHIEF VAN HET LETTER- EN TONEELKUNDIG GEZELSCHAP VOOR TAAL EN VRIJHEID

Als verenigingsarchief is het archief van het Letter- en Toneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid uit Aalst bijzonder interessant vanwege zijn volledigheid en de brede periode die het dekt.

Het archief van VTV omvat de periode 1871-1985. Het werd in 2003 door Gaston Van den Eede en de toenmalige voorzitter Jos Van Landuyt aan het Liberaal Archief geschonken. De omvang bedraagt twintig strekkende meter, waarvan vijftien meter voor de toneelbibliotheek. Het archief bevat onder meer verslagboeken, documenten met betrekking tot de leden, briefwisseling, stukken met betrekking tot toneelproducties zoals toneelstukken, partituren en liedteksten, documenten met betrekking tot toneelwedstrijden en promotiemateriaal.

In de periode 1923-1929 werd door VTV het maandblad *Voor Taal en Vrijheid* uitgegeven met berichten aan de leden, letterkundig werk van allerlei aard, nieuws uit de toneelwereld en aankondigingen van vertoningen. Dit ledenblad is digitaal toegankelijk via de website van het Liberaal Archief.

- ✓ Boek met stalen van verschillende kleuren garen, waarschijnlijk uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. Dit werd naar alle waarschijnlijkheid gebruikt bij de vervaardiging van de kostuums voor de toneelvoorstellingen. [Liberaal Archief]

Ook de toneelbibliotheek van het gezelschap herbergt interessant onderzoeksmateriaal. De boeken geven een duidelijk beeld van het repertoire van het gezelschap. De toneelteksten die in het archief bewaard worden, bestaan in de meeste gevallen uit meerdere exemplaren voor de verschillende rollen. Soms bevatten de teksten aantekeningen omtrent de specifieke rol, de rolverdeling, het decor, de kostuums, de regieaanwijzingen en dergelijke.¹⁸

De inventaris van het archief en het overzicht van de toneelbibliotheek zijn online raadpleegbaar via de website van het Liberaal Archief. Het archief is vrij toegankelijk.

ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Tot dusver werd nog nauwelijks onderzoek gedaan naar VTV. In *De Geschiedenis van de Liberale Partij te Aalst* van Geertrui Coppens en Gaston Van den Eede wordt de geschiedenis van de vereniging summier geschetst.¹⁹ Pieterjan Buggenhout wijdde zijn masterproef aan VTV, vooral vanuit de invalshoek van burgerlijke sociabiliteit en genootschappelijkheid.²⁰ De vereniging verdient echter een diepgaandere studie. Bovendien zijn er nog tal van nieuwe benaderingen mogelijk. De verslagboeken van VTV bieden een kijk op de dagelijkse werking van het gezelschap, maar er valt ook meer uit af te lezen. In de verslagboeken en redevoeringen worden immers de standpunten van het toneelgezelschap ten opzichte van de Vlaamse beweging geëxpliciteerd. Zo is het mogelijk om op basis van de verslagboeken en de toneelbibliotheek een unieke blik op het cultuurflamingantisme van de negentiende eeuw te krijgen.

Een eerste mogelijke onderzoekslijn die dit archief biedt, is de lokale verankering van de Vlaamse beweging in Aalst aan de hand van deze toneelvereniging. Via de verslagboeken en briefwisseling kunnen analyses gemaakt worden van de plaatsen waar de vertoningen en vergaderingen plaatsvonden, de bedrijven waar men drukwerk liet uitvoeren, de relaties met het stadsbestuur, de deelname aan liefdadigheid, de contacten met andere verenigingen en organisaties. Ook de participatie van het Aalsterse publiek en een sociologische doorlichting van het ledenbestand kunnen interessante resultaten opleveren.

- > Programma van het feest ter ere van de Cercle Symphonique die een toneelopvoering van VTV opluisterde met muziek. Voorjaar 1890. [Liberaal Archief]

— 18 Letter- en Toneelkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid [...], pp. 4-5.

19 G. Coppens & G. Van den Eede, *De Geschiedenis van de Liberale Partij te Aalst. 1846-2002*, Aalst, 2003.

20 P. Buggenhout, *Het toneel- en letterkundig genootschap 'Voor Taal en Vrijheid' te Aalst. Socio-culturele studie van de burgerlijke sociabiliteit in de periode 1871-1914*, UGent, Vakgroep Geschiedenis, Masterproef, 2013.

Programma van
het feest uit erkentelykheid
aangeboden aan de Eerle Synagoge
door het tooneel en Letterkundig genootschap
VOORTAAL EN VRIJHEID

AALST.

1. Deel.

- 1: Kalkoenen met eiersaus
- 2: Slambanbant met boontjes
- 3: Nagericht.

2. Deel.

- 1: Opening voor de Symphonie
- 2: Le Songe d'une nuit d'Étiver p. violon par H. W. De Smid
- 3: Romance par H. Ladeuze et H. Siessens
- 4: Le Chant du coq, monologue par H. Verschueren
- 5: Kuisen door H. F. De Clercq.
- 6: L'Influenza et son miracle après un souper
- 7: Complet de Salathée paroles pour flûtes
ou violon par H. F. De Wolf
- 8: Een roet kuisje door H. G. De Kenhelaer
- 9: De Schoonste of leetlykste soldaat van Hegger
door Pet. Amie
- 10: VOORTAAL EN VRIJHEID algemeen koor door al de etenmamen

3. Deel

- 1: Opening voor Symphonie
- 2: Grootte galop voor viool, zonder woorden door H. Alrich
- 3: Stances sentimentales en flamand ou français par H. Ladeuze
- 4: Ander de gedicht markt om 9 1/2 uur 's Avonds Vriendelyk
alkensperak door H. G. De Kenhelaer
- 5: Den Express of ik ben er van af voor H. G. De Stob betaen
- 6: Quis de miracle par H. F. De Clercq et Ladeuze
- 7: De Kandenrekker of een ander opera stuk door F. Esman
- 8: Al wat hij zingen wil, hoetschoone hie beter door H. G. Sevean
- 9: Une Arrestation, recit ancien par H. Berger
- 10: Algemeen koor Gambinius door al de dienkebroeders

de Copie

A recommencer

De bredere positie van het gezelschap binnen de Vlaamse beweging kan verder bestudeerd worden aan de hand van een netwerkanalyse. Zoals hierboven reeds aangehaald, onderhield VTV immers contacten met andere toneelverenigingen en met letterkundige organisaties zoals het Willemsfonds. Het gezelschap stuurde geregeld felicitaties naar andere kringen en nam deel aan stoeten en prijskampen. Daarnaast waren de leden op verschillende meetings, congressen en manifestaties aanwezig. Zeker in de eerste jaren na het ontstaan probeerde VTV zijn stempel te drukken en aansluiting te vinden bij de Vlaamse beweging.

Ten derde kan het archief ook vanuit de gendergeschiedenis geanalyseerd worden. In de negentiende eeuw konden bijvoorbeeld enkel mannen lid worden van VTV maar werden er de vrouwenrollen opgevoerd door actrices van andere verenigingen en konden vrouwen naar de voorstellingen komen kijken. Voorzitter Eduard Michels richtte zich in zijn redevoering bij de eerste opvoering van het gezelschap apart tot de mannen en vrouwen en verklaarde dat *"gij, ô Moeders, met uwe dochteren aan uwe zijde, nooit, bij onze voorstellingen zult moeten blozen"*.²¹ In 1872 werd een *Reglement van verhouding der heeren Leden des gezelschaps wegens de vrouwelijke Kunne* aangenomen.²² Dit roept heel wat onderzoeksvragen op zoals op welke manieren vrouwen/actrices ageerden binnen dit letter- en toneelkundig genootschap, of vrouwelijke toneelrollen actief ingeschakeld werden in het burgerlijke beschavingsoffensief en welke vrouwen meespeelden in verschillende opvoeringen.

Ten slotte kan een analyse van het profiel van de toneelbibliotheek en van de toneelstukken heel wat inzichten opleveren over de populariteit van bepaalde genres en bepaalde auteurs. Op literatuur-historisch vlak liggen er mogelijkheden om een inhoudsanalyse van het corpus uit te voeren. De collectie van VTV biedt hier de troef dat de toneelbibliotheek samen met het archief van het gezelschap bewaard werd. Door de toneelbibliotheek te koppelen aan de verslagboeken kan bijvoorbeeld de motivatie voor het op de planken brengen van een bepaald toneelstuk achterhaald worden. Er kan ook nagegaan worden hoeveel van de gespeelde stukken oorspronkelijk Vlaams werk waren en hoeveel er adaptaties van een anderstalig toneelstuk waren. Daarnaast kan op basis van het archief van VTV het cultuurbeleid van de nationale overheid geanalyseerd worden, aangezien in de verslagboeken vermeld wordt welke werken via welke kanalen de toneelbibliotheek bereikten.

——— 21 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. "Redevoering uitgesproken door den heer Eduard Michels, voorzitter van het Letter- en Tooneelkundig Gezelschap: Voor Taal en Vrijheid, te Aalst, ter gelegenheid der eerste Tooneelvertooning ten Schouwburge der stad op 4 Februarij 1872.", 4 februari 1872.

22 Liberaal Archief, Archief VTV, 2.1: Verslagboek 1871-1881. E. Michels & Banneville, "Vergadering van het Komiteit", 30 maart 1872.

- ^ Aankondiging van de vertoning op 4 februari 1890 door de Koninklijke Maatschappij De Morgenster van Brussel ter ere van mevrouw Bataille. Zij speelde in verschillende opvoeringen voor VTV. [Liberaal Archief]

Het rijke bronnenmateriaal van het archief van de toneelvereniging VTV biedt dus heel wat onderzoeksmogelijkheden. Vooral de lokale verankering van de Vlaamse beweging in Aalst wordt mooi gedocumenteerd. Op dat vlak zijn er vergelijkingen mogelijk met andere toneelverenigingen, zoals Geen Kunst Zonder Nijd en diens opvolger Theatergroep Vooruit (1797-...) uit Deinze, waarvan het Liberaal Archief ook een uitgebreid toneelarchief bewaart.²³

SUGGESTIES VOOR LITERATUUR

Rond VTV en Aalst kan volgende literatuur geraadpleegd worden: P. Buggenhout, *Het toneel- en letterkundig genootschap 'Voor Taal en Vrijheid' te Aalst. Socio-culturele studie van de burgerlijke sociabiliteit in de periode 1871-1914*, UGent, Vakgroep Geschiedenis, Masterproef, 2013; G. Coppens & G. Van den Eede, *De geschiedenis van de Liberale Partij te Aalst. 1846-2002*, Aalst, 2003, 2dln.

Algemeener rond de letteren en de Vlaamse beweging in de negentiende eeuw is volgende literatuur interessant: T. Brouwers, J. De Vos & F. Peeters, *Tussen De dronkaerd en Het kouwe kind: 150 jaar Nationaal Tooneel, KNS, Het Toneelhuis*, Gent, 2003; A. Ceulemans, *Verklankt verleden. Vlaamse muziektheaterwerken uit de negentiende eeuw (1830-1914): tekst en representatie*, Brussel, 2010; P. Couttenier, *Nationale beelden in de Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw*, In: K. Deprez & L. Vos (eds.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*, Antwerpen, 1999; A. Deprez, W. Gobbers & K. Wauters (eds.), *Hoofdstukken uit de geschiedenis van de Vlaamse letterkunde in de negentiende eeuw*, Gent, 1999; A. Deprez (ed.), *De problematiek van de geschiedschrijving van de 19de-eeuwse Nederlandstalige literatuur*, Gent, 1985; G. Draye, *Laboratoria van de natie: literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*, Nijmegen, 2009; R.L. Erestein (ed.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden. Tien eeuwen drama en theater in Nederland en Vlaanderen*, Amsterdam, 1996; W. Van den Berg & P. Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, Amsterdam, 2009; J. Van Schoor, *Een huis voor Vlaanderen. Honderd jaar Nederlands beroepstoneel in Gent*, Gent, 1972; J. Verstappen, *Lexicon van Vlaamse Toneelschrijvers*, IJzerweelde, 1995; J. Vlasselaers, *Literair bewustzijn in Vlaanderen, 1840-1893: een codereconstructie*, Leuven, 1985.

---

²³ Geen Kunst Zonder Nijd & Theatergroep Vooruit (Deinze, 1797-...). *Inventaris van het archieffonds (1797-2002)*, Gent, 2005.